

of speech and writing, illustration, analysis of linguistic units at different levels of development of interest in the language, patriotic, moral and aesthetic education of students, etc. Didactic .. textbook material has absorbed the best examples of domestic fiction, poetry, journalism, texts contribute to the development of imaginative and logical thinking, learn to argue, the presentation is problematic nature. Practical work by the book is aimed at understanding and acceptance of human relationships and moral formation obschecheloveskih values.

Keywords: *Ukrainian language textbook, Grade 5, competence approach, communicative competence, the system of multi-level exercises and activities, self-control, self-awareness, motivation, reflection.*

УДК 371.671: 94

ПРОБЛЕМИ КОНСТРУЮВАННЯ ПІДРУЧНИКІВ ГЕОГРАФІЇ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

В. С. Яценко,

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник лабораторії
географічної і економічної освіти,
Інституту педагогіки НАПН України,
e-mail: v.iatsenko@mail.ru*

В науковій публікації розкриваються основи вирішення проблеми конструювання підручників географії 6-7 класів. В основі написання якісного підручника який сприятиме підвищення рівня засвоєння географічних знань є дотримання дидактичних принципів, зокрема, екологізації шкільної освіти; підвищення власної самооцінки учнів, використання міжпредметних зв'язків, тощо.

Ключові слова: *конструювання підручника, якість знань, екологізація освіти, самооцінка учня, міжпредметні зв'язки.*

Постановка проблеми. Оновлення державних стандартів з географії 2011 року [3] стимулювало процес оновлення навчальних програм для основної школи [2]. Зокрема було внесено суттєві міни у змістову частину оновленої навчальної програми. На часі здійснення спроб конструювання підручників географії основної школи для учнів 6-7 класів. Адже на сьогодні немає ні одного підручника, який би відповідав новим держстандартам з географії. Так роботи науковців О.С. Пасічника [5], Л.І. Курач [6] та інших обґрунтовують необхідність такого конструювання з іноземних мов та мов й літератури етнічних меншин. Природничі науки на жаль таких ґрунтовних розробок не мають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій про розробку актуальних методичних проблем, як ми зазначали вище, – у сферах мовознавства (Пасічник О. С., Курач Л. І. та ін.) та педагогіки, методики окремих предметів – екологізації навчально-виховного середовища освітнього закладу (Большак Л. І., Кудикіна Н. В., Хилько М. І. та ін.), диференціація навчання учнів 7-11 класів (Дейніченко Т. І., Жовтан Л. В. та ін.), самооцінки учня (Максименко С. М., Музика О. Л. та ін.), краєзнавчого принципу (Совгіра С. В.) тощо.

У новому Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти [3] враховано результати впровадження новітніх методичних розробок, зокрема, з теорії і методики навчання географії. Адже, у розробці держстандарту брали участь і співробітники лабораторії географічної і економічної освіти Інституту педагогіки НАПН України.

Формулювання цілей статті є обґрунтування основ вирішення проблем конструювання підручників з географії для основної загальноосвітньої школи.

Виклад основного матеріалу. Дослідження ролі підручника в процесі навчання географії і проблем його конструювання у сучасних умовах, дали змогу науковцям НАПН України зробити ряд висновків, які будуть корисними для авторів-початківців. Зокрема отримані результати підтвердили, що підвищення рівня засвоєння географічних знань знаходиться в прямій залежності від якості навчального підручника. У поняття *«якісний підручник»* вкладають наступний зміст: зміст підручника легко засвоюється учнями без сторонньої допомоги, він дозований у відповідності із віковими особливостями учня основної школи, добре ілюстрований, викладений доступною мовою, забезпечений якісною поліграфією і такими методичними прийомами, які викликають інтерес до нього.

Зміст підручника має бути сконструйований таким чином, щоб він сприяв формуванню у свідомості учня фундамент цілісного бачення картини світу, навчав її просторовому (географічному) мисленню, виховував повагу і любов як до своєї Батьківщини, так і до історії та культури інших народів.

У сучасних підручниках написаних відповідно до оновлених навчальних програм з географії має бути посилено культурно-гуманістичне звучання географії і відповідно спрямовані зусилля на зменшення виробничої домінанти на користь гуманістичного і соціального підходів. Підручник повинна пронизувати думка про те, що люди сьогодні, як ніколи раніше, постійно співвідносять власні дії з можливостями природного середовища, враховуючи закони природної регуляції біосфери (екологічний аспект). Таким чином підручник зможе реалізувати принцип *екологізації* шкільної освіти, зокрема, географічної, спрямованої на виховання у підлітків природньоохоронної свідомості. Слід врахувати також побажання учителів географії, які рекомендують у підручниках 6-7 класів більше уваги приділялось питанням *диференціації навчання* і щоб обсяг навчального матеріалу не перевищував ліміт відведеного часу, що мало місце у підручниках попередніх поколінь. Їх критикували за

відсутність необхідної системності знань, на розчленованість базових і підхідних категорій, на недостатню концептуально-понятійно ієрархію. Бажано максимально врахувати ідею методичного положення, згідно з яким будь-яке наукове поняття не повинно бути абстрактно-загальним відносно суб'єкта його засвоєння. Воно несе у собі індивідуально-особистісні ознаки. Лише тоді поняття матиме для учня належну дієвість і отримає практичне застосування як його світоглядна одиниця. Добре, коли підручник географії ставить учнів у позицію активних суб'єктів навчальної діяльності, що дозволяє їм постійно підвищувати власну особистісну *самооцінку* [7]. Це забезпечується, по-перше, варіативністю самих навчально-пізнавальних завдань, що дає змогу учням реалізувати потребу вільного вибору цих завдань згідно з власною підготовкою, по-друге, своєрідністю лінгвістичної структури самого тексту пропонуваного завдання, що значною мірою теж забезпечує досягнення позитивного ефекту диференційованого підходу. Позитивний вплив на якісне засвоєння тексту підручника мають також запитання, що стоять перед параграфами. Вони носять в основному пропедевтичний характер і мають за мету зацікавити учнів матеріалом, перевірити їх ерудицію. Необхідно дещо переосмислити таке традиційне завдання курсу, як формування у учнів уміння працювати зі *статистичним матеріалом*. Утримати в пам'яті велику кількість цифр (особливо, які ілюструють економічні показники, що швидко змінюються), природно, неможливо, та і потреби в цьому не має. Тому бажано залишити у підручнику мінімум цифр, так званих цифрових орієнтирів, необхідних для формування географічних понять. Виходячи з цього багато статистичних показників у підручнику слід округлити і представити у порівнянні, що робить їх більш наочними.

Важливим чинником, що сприяє формуванню інтересу до предмета, є рубрика «Це цікаво знати». Вона знайшла вже своє законне місце у підручниках останніх поколінь. Тут представлені цікаві факти або події, що доповнюють характеристику природного об'єкта, який вивчається. Добре обгрунтовано особливості такого використання у загальній методиці навчання географії (автори Топузов О. М. та ін.) [8].

Якість шкільного підручника значною мірою залежить від того, як розв'язане завдання «що і скільки» відібрано для внесення до його змісту. Найперше, тут необхідно опиратись на змістовне ядро, яке вбирає в себе перевірені часом географічні знання. Вони незалежні від політичних орієнтирів і економічних моделей розвитку суспільства, які можуть змінюватися. По-друге, бажано відбирати до підручника такі географічні знання, які:

- а) потрібні людині у повсякденному житті та її професійній діяльності;
- б) сприяють розумінню інших галузей знань;
- в) стимулюють інтелектуальну діяльність учнів і розширюють їх географічний кругозір.

По-третє, теоретичною основою конструювання підручників повинні слугувати принципи, на яких базуються географічні знання, а саме: принцип регіоналізму, екологізму, антропогенізму.

По-четверте, рекомендується опиратись на певні дидактичні принципи і підходи:

- розробка змісту відбувається після визначення мети і завдань навчання;
- обов'язкове дотримання принципу достатності мінімуму змісту, який дозволяє вирішити питання співвідношення теорії і практики на кожному рівні навчання;
- завдання принципу наступності, кожний новий етап навчання базується на мінімальних результатах географічної підготовки попередніх етапів;
- принцип еквівалентності дозволить погодити національну систему навчання географії з подібними системами інших країн;
- завдяки принципу історизму значно посилюються взаємозв'язок між окремими компонентами природи.

Крім того, бажано не залишили поза увагою *краєзнавчий підхід*, завдяки якому досягається мета більш чітко відобразити проблеми соціальної географії. У поєднанні з вивченням природних компонентів він дозволив підійти до розуміння особливостей території з іншої точки зору – від людини і її соціальної спільності. Так Совгіра С. В. спрямовує напрям дослідження у використанні краєзнавчого підходу до екологічного виховання.

Наступний важливий підхід, який бажано використовувати при відборі змісту, – використані у підручнику знання з інших предметів природничого і соціально-економічних циклів, тобто, використання *міжпредметних зв'язків* [9], що дасть змогу конкретизувати і більш глибоко осмислити географічні знання. Слід уникати помилок багатьох авторів, які конструювали шкільні підручники методом скорочення тексту відповідних вузівських посібників. З цього приводу Б. М. Неменський зазначав: «Коли ми беремо вузівський характер і обсяг знань і прилаштовуємо це до незначної кількості годин у школі, обрубуючи при цьому до мінімуму все, що тільки можна, замість живого дерева науки ми одержуємо більш-менш рідину, яку діти знають як і для чого її використати» [4].

Висновки. Загалом ми окреслили систему конструювання підручників географії 6-7 класів, яка спрямовує авторів майбутніх підручників опиратись на науковий підхід у цій справі, використання новітніх знань і технологій, реалізації творчого потенціалу учня.

Очевидно, що конкретні функції шкільного підручника географії в системі освіти не лишатимуться без змін і у майбутньому вирішальну роль відіграватимуть навчально-методичні комплекси, як основні засоби навчання. Тому вже сьогодні необхідно розпочати роботу з їх створення.

Література

1. Большак Л. І. Екологізація освіти як соціальна потреба сучасного суспільства: автореф. дис. ... канд. філософ. наук : 09.00.10 / Большак Л. І.; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2012. – 20 с.

2. Географія. Навчальна програма для учнів 6-9 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс] = Режим доступу: http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/, вільний. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 [Електронний ресурс] = Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/>, вільний. – Загол. з екрану. – Мова укр.
4. Неменський Б. М. Пути очеловечивания школы // Новое педагогическое мышление / Под ред. А. В. Петровского. – 1989. – С. 130.
5. Пасічник О. С. Тенденції конструювання змісту підручників з іноземних мов для загальноосвітніх навчальних закладів України (80-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.): автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Пасічник О. С.; Житомир. держ. ун-т ім. І. Франка. – Житомир, 2011. – 20 с.
6. Проблеми конструювання підручників з мов і літератур етнічних меншин для початкової і основної школи: монографія / [Курач Л.І. та ін.]; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т педагогіки. – К.: Педагогічна думка, 2012. – 143 с.
7. Самооцінка учня / [Упоряд.: С. Максименко та ін.]. – К.: Главник, 2004. – 109, [2] с.
8. Топузов О. М. Загальна методика навчання географії : підручник / О. М. Топузов, В. М. Самойленко, Л. П. Вішнікіна. – К.: Картографія, 2012. – 511 с.
9. Федорак М. І. Міжпредметні зв'язки шкільної географії / М. І. Федорак. – К.: Вид-во «Рад. школа», 1972. – 56 с.

References

1. Bolshak L. I. Greening of education as a social need of modern society : Author. Thesis Candidate. philosopher. sciences: 09.00.10 / Bolshak L. I. , Nat. ped. Univ them. MP Drahomanova . – К. , 2012. – 20 p.
2. Geography. The curriculum for pupils of 6-9 grades of secondary schools [electronic resource] = Access : http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/general-secondary-education/educational_programs/ / free. – Dividers . the screen. – Language Ukrainian.
3. State Standard of secondary education / Cabinet of Ministers of Ukraine of November 23, 2011 № 1392 [electronic resource] = Access: <http://www.mon.gov.ua/ua/often-requested/state-standards/> , free. – Dividers . the screen. – Language Ukrainian.
4. Nyemensky B. N. Ways ochelovechyvaniya schools / New pedagogical thinking / Ed. A. V. Petrovsky . – 1989 . – S. 130.
5. Beekeeper O. S. Trends in constructing the content of textbooks in foreign languages for secondary schools Ukraine (80- ies of XX century. – Beginning of XXI century.) : Abstract. Thesis candidate. ped. sciences: 13.00.01 / O. S. Beekeeper , Zhitomir. state. Univ them. Franko . – Exactly, 2011. – 20 p.

6. Problems of designing textbooks languages and literatures of ethnic minorities for elementary and primary schools : monograph / [L. I. Kurach and others.] Nat. Acad. ped. Sciences of Ukraine , Institute of Education. – К.: Pedagogical ideas , 2012. – 143 p.

7. Self pupil / [Eds.: S. Maksymenko et al.] . – К. Hlavnyk , 2004. – 109, [2] p.

8. Topuzov A. M. General methods of teaching geography : a textbook / O. Topuzov , V. N. Samojlenko , L. P. Vishnikina . – К. : Cartography , 2012. – 511 p.

9. Fedorak N. Intersubject communication school geography / N. Fedorak. – К.: Type of « Sov. School », 1972. – 56 p.

Яценко В. С.

ПРОБЛЕМЫ КОНСТРУИРОВАНИЯ УЧЕБНИКОВ ГЕОГРАФИИ ОСНОВНОЙ ШКОЛЫ.

В научной публикации раскрываются основы решения проблемы конструирования учебников географии 6-7 классов. В основе написания качественного учебника способствующим повышению уровня усвоения географических знаний является соблюдение дидактических принципов, в частности, экологизации школьного образования, повышение собственной самооценки учащихся, использование межпредметных связей и т.д.

***Ключевые слова:** конструирование учебника, качество знаний, экологизация образования, самооценка ученика, межпредметные связи.*

Yatsenko V.

PROBLEMS OF CONSTRUCTION OF BASIC SCHOOL GEOGRAPHY TEXTBOOKS.

The scientific report introduces the approach to the problem of designing the geography textbooks 6-7 classes. At the heart of quality of writing a textbook should encourage a greater level of adoption of geographical knowledge is compliance with the principles of teaching , in particular, the greening of school education, the development of creative abilities of students by improving self-esteem , the use of interdisciplinary connections , etc. in compliance with the provisions of the new national standard.

The new State Standard of basic and upper secondary education have benefited from the introduction of new methodological developments, in particular, the theory and methods of teaching geography. After all , participated in the development of state standards and the laboratory staff of geographic and economic foundation of the Institute of Pedagogy NAPS of Ukraine.

***Keyword:** design textbook, the quality of knowledge, the greening of education, student self-esteem, cross-curricular links.*